

bladzijde

ver verbergt, ook en vooral ten opzichte van elkaar. Uit deze relatie worden kinderen geboren die per definitie Joods zijn en dit maakt bij de echtelieden een onomkeerbare stroom gevoelens los die tot dan werden onderdrukt en heftig ontkend. Joost richt zich meer en meer op het jodendom en als reactie neemt Anneke nog meer afstand van haar Joodse identiteit. Het is mede vanwege deze moedeloze houding en voortdurende gevecht om haar verleden weg te drukken, dat ze niet bij machte is van haar kinderen, van Joost, en zichzelf te houden en een enigszins redelijk gezinsleven op te bouwen. 'Ze rookt de ene sigaret na de ander', wat natuurlijk een vorm van zelfdestructie is, maar ze overleeft.

Na de dood van Joost heeft ze een aantal confronterende ontmoetingen met haar dochter Sandra in restaurant Parnassia boven op een duin aan de Hollandse kust. Daar vertelt Anneke haar dochter het trieste verhaal van de uitgegumde Rivka, waarom ze haar kinderen in de steek heeft gelaten en over haar leven dat verzandde in zelfverwijt.

Onbegrijpelijk onbegrip

De debuutroman van Josha Zwaan (1963) heeft als rode draad de verbitterde strijd om Joodse onderduikkinderen, een conflict dat ver na de oorlog nog slachtoffers maakte, zoals Anneke en haar gezin. In *Parnassia* gaat het over gevoelens en frustraties van de inmiddels volwassen kinderen van 'toen'. Het is confronterende lectuur die de lezer geen moment loslaat, ook en vooral omdat het verhaal op historische feiten berust en de lezer zich afvraagt hoe het mogelijk was dat zoveel onbegrip – juist bij mensen die beter konden weten - jarenlang stand kon houden. Omdat het de naweën betreft van een ongekend ver-

nietigende oorlog die inmiddels 66 jaar achter ons ligt, zal de lezer zich ook afvragen of dit boek niet eerder geschreven had moeten worden. Josha Zwaan is zeventien jaar na de oorlog geboren en het is waarschijnlijk juist de (emotionele) afstand waardoor de schrijfster in staat was een afstandelijk verhaal te formuleren, dat wil zeggen; een haarscherpe analyse zonder zich als auteur bloot te geven.

Het ijzersterke verhaal over Rivka/Anneke is een parabel van alle tijden; over niet bij machte zijn om lief te hebben, over vervreemding, over verlammende machteloosheid, over onrecht dat kinderen en hun kinderen hun verdere leven moeten torsen, een vergeefse schreeuw om genoegdoening. De gesprekken tussen Anneke en dochter Sandra, de rusteloze koelheid tussen beide vrouwen, de schaamteloze openheid en zwiggende schaamte, zijn in één woord groots. Ook eerder in het boek, als de kleine Rivka haar eerste indrukken over het domineesgezin, de kerk en het milieu 'verwoordt', blijkt de schrijfster enorme literaire potentie te hebben.

Josha Zwaan heeft een prachtwerk afgeleverd dat qua compositie nagenoeg perfect is, maar ook de dialogen en dialogen interieur zijn razend knap geschreven. *Parnassia* blijft je voor de rest van je leven bij! Waar recensenten het vaak hebben over de allerbeste openingszin in de literatuur, zou ik de laatste strofe van deze roman een prijs toekennen. Deze vat namelijk op hartverscheurende wijze de psyche van Anneke samen: „Sandra... Als ik doodga... Wil jij dan kaddisj voor me zeggen?” ■

Parnassia, Josha Zwaan, Uitgever Artemis & co, ISBN 978 904 720 1670, €19,95

Tamarah Benima

Hoe zit het? Echt?

Een voelen waarin bewustzijn en compassie samenkomen

Achteraf lijkt het onwezenlijk dat *Shoah*, de film van Claude Lanzmann, pas in 1985 werd vertoond. Zoals met alle goede kunst – want dat is wat het waarschijnlijk terecht in de ogen van Lanzmann zelf is – lijkt het alsof *Shoah* er altijd is geweest. Alsof de verbeelding van dood in de vernietigingskampen net zo uitgehakt is uit het materiaal waaruit de film is gemaakt, als de beelden die door de grote beeldhouwers 'gehaald' zijn uit het marmer dat zij tot hun beschikking hadden. Ik zag de film in de afgelopen kwart eeuw niet terug (maar zal dat wel doen). Maar ik weet zeker dat de film mij emotioneel, psychisch en spiritueel gevormd heeft door vorm te geven aan wat ik emotioneel, psychisch en spiritueel al was. Om het ingewikkeld en toch simpel te zeggen. Door goede kunst zie je 'daarbuiten' soms plotseling wat je als ervaringslaag altijd al diep met je meedraagt. Trouwens, dat kan ook door een willekeurig beeld worden opgeroepen. Dat overkwam me in Majdanek afgelopen november. Een foto in een barak in Majdanek, van een berg uitgemergelde lijken (vergeef me deze formulering die geen recht doet aan de mensen op die foto; ik heb geen andere woorden). Het was een foto zoals ik al zo vaak had gezien. Plotseling kreeg de foto een onverwachte en actuele betekenis: 'Zozeer word ik als Jodin gehaat in deze wereld', waren de woorden die door mij heen sloegen. Ik 'zag' de maat – onbeheersbaar groot – van de Jodenhaat. *Me-ata we-ad olam*. Ik heb vreselijk gehuild, daar ter plekke. Schok, ontlasting en acceptatie: dit is wat we hebben te hanteren. De kosmos, God, het leven, het Systeem, of hoe je het ook verder wil noemen, heeft ons een lijden toebemeten dat zo bizar groot is, dat de enige weg om er iets mee te doen is: het ontwikkelen van Het Grote Gevoel. Een voelen waarin bewustzijn en compassie samenkomen. Het enige wat ons overblijft is mededogen, inlevingsvermogen, vriendelijkheid, begrip, hulpvaardigheid. Niet een tralala-compassie, oppervlakkig en weinig van onszelf eisend, maar een mededogen dat voortkomt uit werkelijk willen weten. Hoe zit het bij mij, in de diepte? Hoe zit het met de ander, in zijn diepte? Wat drijft mij, echt? Wat drijft haar, echt? Waar ben ik verwond, waar hij, waar zij? Hoe kan ik daarvan helen, hoe hij, hoe zij? En dan het moeilijkste, het uiteindelijke oordeel over slechtheid en criminele domheid opschorten todat de kosmos, God, het leven, het Systeem, of hoe je het ook verder wilt noemen – onzichtbaar voor ons – korte metten maakt.